CONSECINȚELE NEEXECUTĂRII ACTULUI JURISDICȚIONAL INTERNAȚIONAL

Diana SÂRCU,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

Consequences of non-execution of an international judicial act

Non execution of judgments delivered by the International Court of Justice represents a distinct gravity because it refers to the sensible question of court's efficiency. As a general rule, states are obliged to execute the provisions settled in the judgments held by the ICJ. Though the non-execution can be justified through the point of view of practical international relationships, it can never be excused from the perspective of international public law from mere point of view that a refusal to execute a final boundary decision is a violation of law and engages the responsibility of the culpable state.

Actul jurisdicțional internațional, odată adoptat, nu pune un punct definitiv procedurii complexe de înfăptuire a justiției internaționale. În esență, pronunțarea hotărârii definitive doar deschide calea spre soluționarea diferendului internațional care și a fost deferit instanței de jurisdicție spre rezolvare, urmând ansamblul de proceduri executorii.

Pronunțarea unui act jurisdicțional valabil are ca efect onorarea obligației de a-l executa și, astfel, de a realiza prevederile sale rezolutorii de către părțile nemijlocit vizate de hotărârea adoptată, dar și de către alți subiecți, cărora hotărârea nu le este adresată în mod expres. Pronunțarea unui act jurisdicțional valabil are ca efect onorarea obligației de a-l executa și, astfel, de a realiza prevederile sale rezolutorii de către părțile nemijlocit vizate de hotărârea adoptată, dar și de către alți subiecți, cărora hotărârea nu le este adresată în mod expres.

Neexecutarea hotărârilor Curții Internaționale de Justiție (CIJ) prezintă o gravitate deosebită pentru că pune în discuție eficacitatea Curții și posibilitatea de înfăptuire a unei justiții internaționale și, în cele din urmă, afectează, indirect, abilitatea ONU de a realiza scopurile și principiile prescrise de Cartă. [6, p. 387] Unul dintre principalele scopuri ale justiției internaționale este acela de reparare integrală a prejudiciului cauzat prin fapte ce contrazic normele de conviețuire interstatală, recunoscute prin convenții și drept internațional. [7, p. 174]

Astfel, tocmai pentru a nu se ajunge în situația neexecutării hotărârii CIJ și deci a se înregistra prin aceasta chiar o atacare a justiției internaționale, au fost create mijloace de constrângere și sancțiuni ce pot fi luate împotriva statelor care nu respectă hotărârile Curții. Acestea din urmă sunt fie modalități jurisdicționale, fie acte cu caracter politic. Aplicarea primelor este cu atât mai dificilă cu cât CIJ nu are competența de a acorda despăgubiri pentru neexecutarea hotărârii sale. Totuși Curtea poate să intervină fie refuzând să se pronunțe asupra unei cereri de revizuire a unei hotărâri pronunțate de ea însăși, fie luând alte măsuri, care însă nu afectează judecata pe fond ori de câte ori nu sunt respectate ordonanțele date în cursul procesului. În ce privește sancțiunile cu caracter politic care se iau în cazul nerespectării hotărârii CIJ, organul competent este chiar Organizația Națiunilor Unite, dar Consiliul de Securitate nu este obligat să ia măsuri pentru executarea acestor hotărâri.

Executarea hotărârilor Curții Internaționale de Justiție poate ridica probleme care ating cele mai delicate domenii atât ale dreptului internațional public, cât și ale dreptului Națiunilor Unite, atunci când aceste două sisteme de drept cu greu pot fi examinate separat. Cu toate că sistemul ONU este aparent mai integrat și mai instituționalizat, acesta se confruntă cu chestiuni destul de controversate, relația dintre Consiliu și Curtea Internațională de Justiție făcând obiectul faimoasei controverse dintre drept și politică.

Încălcarea obligației de a executa hotărârile CIJ, ca și oricare încălcare a normelor dreptului internațional cutumiar sau convențional, angajează responsabilitatea statului vinovat. Fiecare faptă ilicită comisă de un stat-subiect al dreptului internațional public angajează răspunderea internațională și îi incumbă acestuia obligațiunea de a repara consecințele prejudiciabile survenite în urma conduitei neconforme și ilegale. Această regulă a fost formulată de Curtea Permanentă de Justiție Internațională în speța *Uzina Chorzow* (Germania c. Poloniei), [5] Curtea statuând că, în calitate de principiu general al dreptului internațional prin prisma unei concepții generale a dreptului, încălcarea unei norme presupune obligațiunea de a o repara. În această optică, răspunderea statelor constituie o instituție asiguratorie a reparării prejudiciului cauzat ca urmare a comiterii unei fapte ilicite.

În general, fiecare faptă internațională ilicită comisă de un stat angajează răspunderea internațională a acestuia, fapta ilicită constând într-o acțiune sau omisiune atribuită statului în virtutea dreptului internațional și constituind, în esență, o încălcare a unei obligațiuni internaționale. Este cert că neexecutarea hotărârilor emise de CIJ constituie o faptă ilicită în sensul dreptului internațional public, prezentând o încălcare a obligațiunii convenționale și a celei cutumiare. Această încălcare este imputabilă doar statelor-părți la un diferend internațional deferit spre soluționare CIJ. În această optică, cele două elemente ale răspunderii internaționale – imputabilitatea unui subiect de drept internațional și carac-

terul ilicit al conduitei subiectului – își găsesc vizualizare în situațiile neexecutării actelor internaționale jurisdicționale adoptate de CIJ.

Precizăm totuși că imputabilitatea în lumina executării hotărârilor CIJ în prim-plan privește obligația statului debitor de a se conforma hotărârii pronunțate, statul creditor fiind liber să dispună de drepturile sale recunoscute de hotărâre după propria convingere.

Fapta unui stat este calificată ca fiind ilicită când ea contravine normelor și principiilor recunoscute ale dreptului internațional public. Statul care nu execută obligațiunile sale internaționale acționează deci în mod ilicit. Conduita ilicită a statului poate îmbrăca forma unei acțiuni contrare normei internaționale sau forma unei omisiuni din partea subiectului. În acest sens, încălcarea unei obligații de a executa hotărârile CIJ poate fi pozitivă și negativă, după caz. Când suntem în prezența unei hotărâri cu caracter declarator, care pentru a fi realizată nu presupune niciun comportament activ din partea statului debitor, acestuia îi revine obligațiunea generală de a se abține. Dacă statul debitor, în pofida obligațiunii care îi revine, acționează de o manieră contrară dreptului a cărui existență a fost recunoscută jurisdicțional, conduita acestuia se configurează a fi ilicită.

Problematica termenelor executării actelor emise de CIJ prezintă legături strânse cu comportamentul statului debitor și variază în funcție de natura hotărârii pronunțate. În practică pot fi întâlnite mai multe situații:

- statul debitor acceptă termenele hotărârii și decide să se conformeze acestora (Speța *Diferendul de frontieră* (Libia c. Ciad); [2]

- fără a contesta autoritatea lucrului judecat, statul debitor în baza hotărârii adoptate de CIJ inițiază negocieri cu statul creditor în vederea reglementării în termene stabile a unor chestiuni de ordin economic, politic, tehnic, juridic și de altă natură, care vor conduce spre rezolvarea definitivă a litigiului. Soluția adoptată ulterior de state putând fi chiar diferită de cea dată expres de Curte (Speța *Delimitarea maritimă între Regiunea Groenlandei și Jan Mayen* (Danemarca c. Norvegiei); [1]

- statul debitor respinge hotărârea emisă și se abține de la executarea acesteia, statul creditor fiind în drept să recurgă la mijloace autorizate în sensul dreptului internațional public în vederea constrângerii statului refractar să-și onoreze obligațiunile prescrise și să realizeze lucrul judecat (Speța *Strâmtoarea Corfu* (Maria Britanie c. Albaniei); [3]

- statul debitor la început respinge hotărârea și refuza executarea ei, ulterior modificându-și decizia proprie și adoptând un comportament conform hotărârii pronunțate (Speța *Templul din Preah Vihear* (Cambodgia c. Tailandei). [4]

În fapt, de cele mai dese ori, la emiterea unei hotărâri, CIJ nu se pronunță asupra termenelor necesare realizării lucrului judecat. Dacă este cazul hotărârilor cu caracter declarator, acestea nu presupun injoncțiuni în adresa părților în litigiu, CIJ doar enunțând existență unui drept, nefiind necesară fixarea unei perioade pentru aplicarea hotărârii dat fiind faptul neprescrierii unei acțiuni și, respectiv, conduite, determinate. În cazul însă al hotărârilor cu caracter constitutiv sau în cazul în care realizarea hotărârii presupune acțiuni clare din partea subiecților, CIJ fixează foarte rar termene concrete în executare.

În fapt, un stat care refuză executarea unei hotărâri adoptate de o jurisdicție internațională comite un act ilicit care îi angajează răspunderea internațională. El urmează să repare prejudiciul cauzat statului creditor lezat în drepturi ca urmare a încălcării comise, deschizând prin acțiunile sale culpabile statului creditor opțiunea să recurgă la contramăsuri în caz de neobținere a satisfacției legitime. Din punct de vedere practic, statelor beneficiare în baza unei hotărâri CIJ întotdeauna le este recunoscut dreptul de a recurge la contramăsuri în vederea exercitării de presiuni contra statutului debitor refractar. Integrate pe de plin în sfera răspunderii internaționale, contramăsurile se limitează la acte decise unilateral de statul lezat în vederea incitării statului culpabil de comiterea unei fapte internaționale ilicite de a-și executa obligațiunile subiective ce-i revin.

De o manieră tradițională, măsurile luate unilateral de un stat ca reacție la conduita neconformă a unui alt stat sunt de două tipuri: retorsiunile și represaliile. Măsurile de retorsiune constituie acțiuni exercitate de un stat ca răspuns la conduita neprietenoasă sau ilegală a unui alt stat, acțiuni care, grație naturii lor nu sunt ilegale, dar comportă un vădit caracter neprietenos. Spre exemplu, ruperea totală sau parțială a relațiilor diplomatice și/sau consulare, creșterea taxelor vamale, întreruperea negocierilor purtate, instaurarea unei interdicții de import și/sau export a anumitor categorii de mărfuri, refuzul de a acorda un împrumut etc. prezintă măsuri de retorsiune internaționale. Măsurile de represalii constituie acțiuni ilicite dată fiind natura lor, dar justificate în drept ca acte de răspuns a unui stat împotriva unui act ilicit din punctul de vedere al dreptului internațional public, comis de alt stat. Acestea pot îmbrăca forma confiscării de avere sau bunuri aparținând statului refractar, boicotului sau embargoului total sau parțial etc.

În general, retorsiunile și represaliile constituie măsuri de coercițiune adoptate în relațiile bilaterale sau multilaterale între state suverane. În contextul aplicabilității contramăsurilor, fiecare stat suveran este judecătorul independent asupra propriilor drepturi și puteri. Astfel, în situația în care un stat se consideră lezat ca urmare a comportamentului unui alt stat, el poate să decidă unilateral asupra adoptării de contramăsuri fără ca marja sa de apreciere să fie susceptibilă unui control din partea subiecților terți.

În general, contramăsurile, indiferent de categorie, represalii sau retorsiuni, constituie măsuri adoptate de o manieră unilaterală de un stat ca răspuns la conduita unui alt stat în vederea protecției intereselor proprii.

Subliniem că aplicarea contramăsurilor de către un stat lezat în drepturi și interese legitime urmărește

două funcții fundamentale: protectoare și reparatorie, îi poate fi recunoscută, de asemenea, funcția represivă.

Recurgerea la contramăsuri este autorizată cu referire la statul lezat nemijlocit de săvârșirea faptei internaționale ilicite; în unele situații însă adoptarea de contramăsuri fiind atribuită și statelor terțe la diferendul internațional.

Noțiunea de stat lezat desemnează oricare stat – subiect plenipotențiar al dreptului internațional public care suferă în urma unui atentat asupra drepturilor sale ca rezultat al faptei ilicite comise de un alt stat. În această optică, statul beneficiar al unui act jurisdicțional definitiv pronunțat de o instanță internațională face parte din categoria statelor lezate în drepturi dacă debitorul actului emis refuză să-și onoreze obligațiunile izvorâte în baza acestui act. Ca o consecință a neexecutării, statul creditor poate recurge la contramăsuri în vederea protecției și respectării drepturilor sale legitime.

Cât despre opțiunea statelor terțe de a recurge la contramăsuri îndreptate împotriva unui stat recalcitrant în situația soluționării unui diferend internațional, aceasta poate fi conformă dreptului internațional public în situația în care neexecutarea unei hotărâri pronunțate de CIJ constituie un act în sine de încălcare a obligațiunii *erga omnes* (care privește societatea internațională la scară globală). Este, de exemplu, cazul actelor de agresiune care amenință pacea și securitatea întregii omeniri, actelor de genocid etc. Doar în asemenea situații excepționale și unice statele terțe pot invoca răspunderea internațională a statului debitor refractar.

Dat fiind faptul că statul parte la un diferend internațional dispune de opțiunea recurgerii la contramăsuri în vederea asigurării executării unei hotărâri internaționale pronunțate în favoarea sa, el totuși nu este liber să aplice oricare măsuri de represiune. Există câteva reguli a căror încălcare nu poate fi justificată prin prisma normelor dreptului internațional public:

- în primul rând, evidențiem interdicția recurgerii la forță sau la amenințare cu folosirea acesteia, în exclusivitate măsurile de represiune cu caracter nemilitar fiind autorizate de normele recunoscute ale dreptului internațional. Interdicția recurgerii la represalii armate a fost reiterată de CIJ în speța *Activitățile militare și paramilitare în și contra Nicaragua* (Nicaragua c. SUA) Curtea a statuat că statele nu beneficiază de dreptul de ripostă armată colectivă contra actelor care nu constituie agresiune armată. Altfel spus, doar statul-victimă a agresiunii armate poate răspunde prin aplicarea forței, această situație vizând nu atât sfera contramăsurilor, cât cea a legitimei apărări autorizate;

- interdicția măsurilor care atentează/pot atenta la obligațiuni de excludere a întregului mecanism de reciprocitate. Acesta este cazul atingerii elementelor protejate de dreptul internațional al drepturilor omului și dreptul internațional umanitar. De asemenea, este inadmisibilă atingerea și/sau prejudicierea agenților, locațiilor arhivelor și documentelor diplomatice;

- interdicția aplicabilității contramăsurilor care contravin unei norme imperative a dreptului internațional public, aceasta prin natura ei neadmițând nicio derogare. Altfel spus, derogarea de la o normă imperativă nu este posibilă chiar dacă ea intervine ca o consecință juridică a unui fapt internațional ilicit, acest fapt rezultând, la rândul său, din încălcarea unei norme jus cogens. Se pot configura situații când normele în baza cărora CIJ soluționează un diferend internațional sunt imperative, astfel refuzul statului refractar de a pune în aplicare obligațiunile juridice izvorâte din actul jurisdicțional pronunțat constituie o derogare de la norma *jus cogens.* Statul creditor nefiind autorizat să reacționeze prin adoptarea de contramăsuri care ar atenta la o atare normă.

În fapt, contramăsurile prezintă mecanisme spre a fi valorificate de statul lezat în drepturi și interese legitime în vederea producerii de efecte juridice asupra statului care refuză executarea unui act jurisdicțional pronunțat și nu se conformează autorității lucrului judecat.

În concluzie, remarcăm că deși neexecutarea hotărârilor CIJ este susceptibilă unor explicații de ordin practic, ea niciodată nu poate fi justificată prin prisma dreptului internațional public din simplul motiv că neexecutarea prezintă o încălcare a dreptului și angajează răspunderea statului culpabil (cu excepția situațiilor particulare de excludere a caracterului ilicit al faptei prejudiciabile).

BIBLIOGRAFIE

1. Cauza *Delimitarea maritimă între Regiunea Groenlandei și Jan Mayen* (Danemarca v. Norvegia), hotărâre din 14 iunie 1993, publicată pe http://www.icj-cij.org/docket/files/78/6743.pdf (vizitat la 24.04.2012).

2. Cauza *Diferendul de frontieră* (Libia c. Ciad), hotărârea din 3 februarie 1994. Publicată pe http://www.icj-cij.org/docket/files/83/6897.pdf (vizitat la 22.04.2012).

3. Cauza *Strâmtoarea Corfu* (Marea Britanie c. Albaniei), hotărârea cu privire la fixarea mărimii reparațiilor datorate din 15 decembrie 1949, publicată pe http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1662.pdf (vizitat la 03.02.2012).

4. Cauza *Templul Preah Vihear* (Cambogia c. Tailandei), hotărârea din 15 iunie 1962, publicată pe http://www.icj-cij.org/docket/files/45/4870.pdf (vizitat la 17.11.2011).

5. Cauza *Uzina Chorzow* (Germania c. Poloniei), hotărârea din 13 septembrie 1928, publicată pe http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf (vizitat la 21.04.2012).

6. Sameh Mohamed M. Amr. The Role of the International Court of Justice as the Principal Judiciar Organ of the United Nations. Martinus Nijhoff Publishers, Hague/London/New York, 2003, 447 p.

7. Voican M. ș. a. Curți Internaționale de justiție. All Beck, București, 2000, 344 p.